

Waddenfun wandeltocht

Op 5 december a.s. is de startlocatie bij indoor klimpark Waddenfun te Wehe den Hoorn. Het indoor klimpark bestaat uit drie klimparcours op verschillende hoogtes. Het eerste niveau voorzien van een continue systeem, bevindt zich op twee meter hoogte. Het volgende niveau is 4,5 meter hoog en voor waaghalzen is er nog een derde niveau op acht meter hoogte. Er zijn meer dan 300 meter aan ziplines, waarvan meer dan 200 meter over de velden. Het klimpark is geschikt voor personen vanaf 4 t/m 75+

Waddenfun Arrangementen met klimactiviteiten

Bekijk een overzicht van alle arrangementen met klimactiviteiten

Geschiedenis van Zuurdijk is waarschijnlijk in de 12e eeuw ontstaan aan de landzijde van een van de dijkjes die in de 13e eeuw samen werden gevoegd in de oudste dijk die De Marne aan zuidzijde moest beveiligen tegen de Hunze, het latere Reitdiep. Deze 'zuiderdijk' (*Suterdicke* in een oorkonde uit 1287) of Oude Dijk liep min of meer in rechte lijn over een oude kwelderrug van Barnegaten via Zuurdijk naar Midhalm (Midhallum) en volgde daarbij een rij van oude wierden, waarvan een aantal nog steeds zichtbaar zijn. Mogelijk was dit vroeger een veendijk, die waarschijnlijk niet veel hoger dan 2 meter zal zijn geweest. De naam Zuurdijk is een verbastering van de naam van de dijk. De eerste vermelding over deze Zuurdijk is in de kroniek van Bloemhof bij de Sint-Luciovloed van 1287, waarbij deze *Suterdicke* werd vernield. Blijkbaar vielen hierbij veel slachtoffers, want men wist de dijk niet afdoende te repareren om te voorkomen dat de dijk in 1290 opnieuw doorbrak bij de Simon en Judasvloed. Eerder was in de eerste helft van de 13e eeuw de Kerk van Zuurdijk gebouwd, die behouden bleef bij beide vloeden.

Omstreeks 1475 was sprake van twee kerkdorpen - *Asterdyck* ("oosterdijk") en *Westerdick* ("westerdijk"). Een ervan wordt aangenomen te zijn verdwenen omstreeks die tijd, de andere zou het huidige Zuurdijk zijn geworden. Van Asterdyck wordt aangenomen dat het lag bij boerderij Rondenburg in 1e Nijhoezen en Westerdick bij Ewer. Beide locaties wijken echter af van de huidige kern van het dorp, waar de kerk reeds voor die tijd stond. Het dorp werd in 1582 na de Slag om Zoutkamp net als Warfhuizen door de Friese troepen van Willem Lodewijk van Nassau in brand gestoken, net als vele andere dorpen in het Marnegebied geplunderd en tevens schatplichtig gemaakt. Na de reductie van Groningen bleef het dorp van verdere oorlogshandelingen gespaard.

Geschiedenis van Houwerzijl (Gronings: *Houwerziel*) Houwerzijl is een plaats in de gemeente De Marne in de Nederlandse provincie Groningen. Het dorp telt ruim 250 inwoners.

Het dorp is gegroeid rond de (niet meer bestaande) zijl. Deze spuisluis was gelegen in de Houwerzijlstervaart. De zijl is in onbruik geraakt toen de buitengeul naar het Reitdiep onder invloed van eb en vloed verzandde en men besloot het gebied van het bijbehorende zijlvest aan te sluiten op de sluis van Schouwerzijl.

Het dorp hoorde historisch kerkelijk bij (het verdwenen) Vliedorp. Dit is ook de reden dat het oorspronkelijke kerkhof zo'n 2 km buiten het dorp lag. Als het pad naar Vliedorp door overvloedige regenval slecht begaanbaar was, dan voer men per boot over de Houwerzijlstervaart naar het kerkhof. Later behoorde het dorp kerkelijk bij Niekerk. Het kerkpad naar dit dorp is nog aanwezig. In 1862 werd in het dorp een Gereformeerde kerk gebouwd die in 1953 een Gereformeerd-vrijgemaakte kerk werd. Tegenwoordig is de kerk in gebruik als theemuseum. De doopsgezinden hadden tussen 1690 en ca. 1832 een vermaning op het erf van de doopsgezinde boer Rietema bij boerderij Hollemaheerd aan de huidige Hollemastraat 15 net buiten Houwerzijl.

De naam van het dorp is waarschijnlijk afgeleid van *hove*, dus hoeve of boerderij. Net als trouwens de wierde De Houw bij Leens. De naam is dus niet, zoals veel wordt gedacht, afgeleid van deze wierde. De afstand is overigens te groot om dit plausibel te maken.

Geschiedenis van Vliedorp: Vliedorp is ontstaan op een wierde uit het begin van de jaartelling. Rond 1200 werd hier een stenen kerk gebouwd, mogelijk nadat er eerder al een houten kerk stond. Het dorp wordt voor het eerst vermeld in 1418 als 'to Fleghum'. Deze naam wordt verklaard uit het Oudfries 'fliach-hêm', wat wordt vertaald als "vluchtplaats"; de plek (heem) waar men bij hoogwater naartoe kon vluchten (vlieden). In een oorkonde van 1495 wordt gesproken van 'Fledorper karspel'. Vanaf die tijd wordt de naam met het achtervoegsel -dorp geschreven. Het was een van de vier dorpen van het Grote Reedschap.

In 1651 werd het dorp kerkelijk verenigd met Houwerzijl, omdat het nog nauwelijks iets voorstelde. In Houwerzijl werd ook de kosterij gevestigd. De kerk en het kerkhof bleven in gebruik. De afbeelding van de kerk en haar toren zijn onder andere te vinden op een kaart van Jannes Tideman uit 1658. Volgens Van der Aa was de toren van hout. Na 1695 werd de kerk door verval niet meer gebruikt en is kort daarna (vòòr 1700) afgebroken. Bij de Kerstvloed van 1717 gingen in Vliedorp 32 huizen verloren en raakten er nog veel meer beschadigd. Bij de overstroming kwamen 48 mensen, 142 koeien, 29 paarden, 16 varkens en 194 schapen om het leven. Na de vloed trok de al afnemende bevolking nog sneller weg, naar het dorp Niekerk.

De laatste huizen van Vliedorp werden afgebroken rond 1750, de weem (pastorieboerderij), die ten noorden van de kerk stond, kreeg echter een nieuwe functie als landarbeiderswoning en werd pas na 1850 afgebroken. In de volksmond heet de wierde van Vliedorp daarom *Ol Weem*, ook gespeld als *Olle Weem* of *Olweem*. Weem komt van het Oudfries *wetheme* en betekent *kerkelijk bezit*. *Ol* komt van *old* (*oud*).

Het kerkhof bleef in gebruik, zodat er de merkwaardige omstandigheid was, dat het dorp Houwerzijl zijn doden ongeveer 2 kilometer buiten het dorp begroef op een plek die vaak alleen over de Houwerzijlstervaart per boot bereikbaar was. In 1868 werd het kerkhof officieel gesloten voor begravenissen, maar de laatste grafsteen dateert van 1894. Veel

oudere grafzerken (er lagen er onder andere 7 uit de 17e eeuw) zijn later verdwenen. Er liggen nu nog 12 zerken op het kerkhof.

Het noordelijk deel van de wierde werd eind 19e en begin 20e eeuw afgegraven vanwege de vruchtbare grond, waardoor het noordelijk gedeelte van het kerkhof zich nu op maaiveldniveau bevindt. In 1999 werd de wierde gerenoveerd. Het wierdekerkhof in Vliedorp met 12 grafstenen is nog steeds aanwezig en wordt beheerd door Het Groninger Landschap. Na de aanleg van een fietspad in de ruilverkaveling is de plek weer over land te bezoeken.

Geschiedenis van Leens: Leens ligt geologisch op oude kweldergronden, die al vanaf de ijzertijd, tussen de 6e en 9e eeuw v. Chr. bewoond zijn geraakt en waar op een rij tegen het instromende zeewater zogenaamde wierden zijn gebouwd. Leens ligt samen met de iets oostelijk van het dorp gelegen Tuinsterwierde op een rij van zulke wierden, waaronder die van Wehe, De Houw, Ulrum en Elens. De Tuinsterwierde is een belangrijke archeologische vindplaats gebleken.

De drooglegging van de kwelders is te danken aan de grote waterschappen waar Benedictijner monniken die vanuit hun kloosters bedijking en afwatering ter hand gingen nemen de pioniers van waren. In het westelijk gedeelte van de Marne vormden Leens, Ulrum en Vierhuizen een zijvest. Het water werd geloosd via Houwerzijl.

De Leenster parochie werd waarschijnlijk in de 8e eeuw gesticht door de heilige Liudger, de

zogenaamde 'Apostel der Groningers.' De oudste delen van de huidige Petruskerk dateren daarentegen uit het begin van de 12e eeuw. Aan de hand van een lijst van plaatselijke parochies die in de middeleeuwen tot het bisdom Munster behoorden, en aan de grootte van de dorpskerken is te reconstrueren dat omstreeks 1300 er in Leens al ongeveer 2600 mensen gewoond hebben. Na de reformatie die door Maurits van Oranje met kracht werd doorgevoerd, bleef Leens een van de plaatsen met een kleine katholieke

minderheid. De Petruskerk ging over naar de Nederduits Gereformeerde Kerk (later de Nederlandse Hervormde Kerk). De katholieken moesten uitwijken naar schuilkerken, vaak ondergebracht in boerderijen. In de 19e eeuw kwam Leens onder de parochie Wehe den Hoorn.

De Afscheiding binnen de Nederlandse Hervormde Kerk, onder inspiratie van dominee Hendrik de Cock uit Ulrum in 1834 ging Leens niet voorbij, een aanzienlijk deel van het hervormde kerkvolk volgde hem in de zomer van 1835. Na de doleantie (1886), de kerkscheuring onder leiding van Abraham Kuyper, werd er ook in Leens een gemeente van de Gereformeerde Kerken in Nederland gesticht.

In de 19e eeuw was er ook politiek verzet in toenmalige liberale en intellectuele kringen in de regio, waaronder ook predikanten, die de economische achteruitgang van het gebied weten aan hoge belastingen. Petities bij de Koning en de Gouverneur mochten niet baten. Leens stond, verwijzend naar de Belgische Opstand vanwege zijn oproerigheid toen zelfs even bekend als 'Klein Brussel'. Door de landbouwcrisis ten gevolge van ingrijpende prijsdalingen op de wereldmarkt rond 1880, kwam ook het Marnegebied in zwaar weer. De invoer van stoommachines in de landbouw en de toepassing van kunstmest droegen ertoe bij dat in deze crisis de boeren uiteindelijk het hoofd boven water konden houden.

Begin 20e eeuw werd Leens aangesloten op het spoorwegennet, maar dat was van korte duur. De Marnelijn werd geopend op 1 april 1922 en weer gesloten op 24 november 1940 waarna de spoorlijn op bevel van de bezetter werd opgebroken en afgevoerd naar het oostfront. Tegenwoordig ligt de N361 op het tracé. Het station staat er nog steeds.

Ten oosten van Leens ligt de borg (=burcht) Verhildersum. De borg is nu een museum en is in 19e-eeuwse stijl ingericht. De borg heeft een mooie oprijlaan. Aan de achterzijde zijn nog de schietgaten zichtbaar. Rondom de borg ligt het 32 hectare grote Landgoed Verhildersum.

Rondom de borg ligt de borgtuin met een koetshuis, schathuis en tuinprieel. Het koetshuis stamt vermoedelijk uit het einde van de 19e eeuw en huisvest exposities en de 'museumwinkel' met ansichtkaarten en andere dingen over borg, bewoners en landgoed. Het schathuis uit 1833 werd in 1972 van de eerder afgebroken Saaksumborg naar het Landgoed Verhildersum verplaatst.

De tuin rondom de borg is in 1968 ontworpen. Het ontwerp is geïnspireerd door de barok, en volgt de berekeningen van de gulden snede (symmetrie). De tuin is voorzien van bankjes. Rondom de borg en rondom de beeldentuin liggen grachten. Om de buitenste gracht loopt een wandelpad die omgeven wordt door bomen en struiken. Aan de rand van dit pad staat een duiventil, op de plek waar deze traditioneel ook werden gebouwd.